

Till en evakuerad igelkott. Celebrating a Displaced Hedgehog. Festskrift till Maria Nikolajeva. Red. Maria Lassén-Seger & Mia Österlund. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 117. Stockholm: Makadam 2012. 272 s. ISBN 978-91-7061-112-4

Festskriften är en märklig genre: den ska uppfylla kraven på vetenskaplighet, kritisk distans och allmängiltighet samtidigt som den ska vara en hyllning, gärna med personlig knorr, till en framstående forskare, och med bibehållet fokus på dennes gärning. Det balanserar lätt över åt det ena eller andra hållet: blir för mycket fest(föremål) och för lite (vetenskaplig) skrift – eller tvärtom. När det gäller *Till en evakuerad igelkott. Festskrift till Maria Nikolajeva*, infinner sig dock den rätta balansen. Där återfinns både hyllningen och hårdvaran, det anekdotiskt-poetiskt-personliga såväl som det djuplodande kritiska. Kanske har det med Nikolajeva själv att göra, denna tänkande, personliga, sylvassa och (i många bemärkelser) gränsöverskridande "evakuerade igelkott"! Bokens titel anspelar för övrigt på Nikolajevas blogg, som heter just "Confessions of a Displaced Hedgehog", vilket i sin tur är ett lån från Tove Janssons *Trollvinter*. Där heter det ju – både fantasieggande och lite sorgligt – att "en evakuerad igelkott är en igelkott som mot sin vilja förflyttats från sitt hem och inte ens hunnit packa sin tandborste".

Festskrifter tenderar dessutom att spreta, både tematiskt och kvalitativt. För det finns ju inga givna begränsningar (vem kan härleda inspirationens vägar?) och frestelsen att avyttra gamla opublicerade texter kan vara stor. Men sådant ser man inte mycket av heller. Lite spretigt är det, men det får man räkna med. Och det allra mesta känns inspirerande och välfunnet.

Boken är uppdelad på tre avdelningar, som var och en representerar en huvudfåra i Nikolajevas forskning: "återbesök i magiska landskap", "barnlitteraturens estetik" och "bilderbokens pusselbitar". De "magiska landskapen" syftar på genre- och formstudier, företrädesvis mot sagor, fantasy och djurfablar. Passande nog i en "igelkottsbok" så återfinns i den här avdelningen en igelkotts-studie i vilken Sara Pankenier Weld analyserar den sovjetryske absurdisten Daniil Kharms' subversiva användande av motivet med haren och igelkotten. I Bröderna Grimms klassiska version tävlar djuren om vem som är snabbast, efter det att haren förolämpat igelkotten genom att håna hans krumma ben. Men igelkotten lurar haren på segern genom att låta sin fru vänta vid målgången. Haren, som inte

ser skillnad på herr och fru igelkott, tror att igelkotten sprungit om honom. I Grimms version spränger sig haren och dör. Leo Tolstojs version ligger ganska nära Bröderna Grimm – de är fortfarande den svagare som besegrar den starkare – men den är mindre moraliserande och blodig. Haren får sig en läxa, och kommer av allt att döma bli ett bättre djur fortsättningsvis. I Tolstojs händer blir sagan mer fabel-betonad, och budskapet enklare och mer allmängiltigt. När Kharms, som för övrigt skrev flera texter om igelkottar, låter igelkotten och haren mötas är det inte för att de ska tävla i snabbhet. I stället låter Kharms mötet bli en läxa i ödmjukhet. Igelkotten påstår att haren är feg, och råkar av en slump bevisa det med en nysning som skrämmer iväg haren. Men inte nog med det, igelkotten blir till slut själv rädd eftersom haren "försvinner" varje gång igelkotten nyser (och sluter ögonen), och sen kommer tillbaka. Weld skriver: "i stället för ett ideologiskt budskap, som i Grimms berättelse, eller en didaktisk läxa som i Tolstojs fabel, så åstadkommer Kharms berättelse en dubbel omkastning av maktordningen" (34).

Bland de "magiska landskapen" återfinns många andra fina artiklar. Jag vill gärna framhålla Maria Anderssons text om "Flickans natur", i vilken hon jämför hur skogen som plats används i Helena Nybloms "Flickan, som mötte huldran" och Astrid Lindgrens *Ronja Rövardotter*. I båda texterna är skogen en magisk plats, förknippad med barndomens lycka och oskuld; det är också en plats som till sist måste lämnas. Men, hävdar Andersson, där Nybloms Maria skär av banden med skogstillståndet, fortsätter skogen i Ronjas fall att "vara en del av hennes liv".

I den här delen av boken finns också det bidrag som gjorde störst intryck på mig: David Rudds "Fantasemes and Mimesemes: Unpicking the Seams of Fantasy". Rudds analys av (i första hand) Nikolajevas doktorsavhandling, *The Magic Code* (1988), visar på bråddjupa skillnader mellan hans egen och Nikolajevas syn på fantasy, samtidigt som han erkänner sin skuld till hennes insats. Enligt Rudd är fantasy inte en genre alls utan ett "mode" – det vill säga ett annat sätt att skriva fram en fiktiv värld än att utgå från mimesis (och den realistiska traditionen). Fantasy, skriver Rudd, finns inbyggt i olika genrer, och exemplifierar med den gotiska romanen, steam-punk och sagor. Men trots att han levererar en grundläggande kritik av fantasy som genre-beteckning, och därmed av själva premissen för Nikolajevas kategorisering, visar han också hur den egna ståndpunkten bygger vidare på och är beroende av det arbete som bland annat Nikolajeva utfört.

Den andra avdelningen, som behandlar "Barnlitteraturens estetik", känns möjligen lite mer spretig. Och några av bidragen här hade nog lika gärna kunnat platsa i den första avdelningen. Men gränsdragningen mellan genreteori och litteraturestetik är förstås inte glasklar. Hursomhelst finns en del röda trådar i den här avdelningen som är intressanta att följa, främst den återkommande diskussion om kategorisering (i till exempel Mia Francks bidrag), tilltal (Roger Holmström) och crossover (Anette Öster) – som ju alla tre i viss mån hänger samman. Just att likartade diskussioner tas upp i olika bidrag (och från olika ståndpunkter) gör läsningen rikare.

Den avslutande delen, "Bilderbokens pusselbitar", är mer fokuserad än den andra avdelningen. Möjligen kan man invända att texterna generellt har mer fokus på verbalt texten än på bilden (eller ikonotexten). Men detta behöver ju i och för sig inte vara dåligt. Mia Österlunds analys av finlandssvenska bilderböcker post-Tove Jansson, och avsaknaden av barn i bildmaterialet i de här bilderböckerna, hör till de mest läsvärda kapitlen i det här avsnittet. Jag vill också nämna Elina Drukers text om skuggmotivet i barnlitteraturen från Adalbert Chamisso, över H. C. Andersens "Skyggen" till flera sentida exempel (Inger Edelfeldt, Isol, Suzy Lee). Här finns många goda iakttagelser.

Och det finns det för övrigt på många håll i denna festskrift. Det enda jag verkligen saknar är tandborsten.

*Björn Sundmark
Docent i engelsk litteratur
Malmö högskola*